

Recenzii

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu“, *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc* vol. II (1892-1904). Coordonare și cuvânt înainte de ADRIAN FOCHI. Ediție îngrijită și prefață de IORDAN DATCU. Editura Saeculum I. O., București, 2002, 703 p.;

I. Mușlea, *Bibliografia folclorului românesc 1930-1955*. Ediție și cuvânt înainte de IORDAN DATCU. Editura Saeculum I. O., București, 2003, 286 p.;

Stelian Cârstean, *Creația populară românească. Lucrări editate de centrele județene ale creației populare (1954 - 2002)*. Colecția „Anotimpuri culturale“ Nr. 3, editată de Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2003, 239 p.

Intră în abeceul cunoștințelor despre istoria științelor că trei sunt condițiile sine-qua-non ale constituirii acestora: definirea cât mai exactă a domeniului, a obiectului de studiu, utilizarea unor metode și tehnici de cercetare adecvate obiectului și elaborarea instrumentelor de lucru specifice. Folcloristica și etnografia românească au parcurs, în timp, etapele necesare emancipării lor ca discipline științifice autonome, contribuții notabile având, în acest sens, mari cărturari și specialiști de la B. P. Hasdeu și Ovid Densusianu la C. Brăiloiu, D. Caracostea, P. Caraman, I. Mușlea, Romulus Vuia, în epoca interbelică și, pe urmele lor, Ovidiu Bârlea, Valer Butură, Adrian Fochi, Mihai Pop, Gheorghe Vrabie, Ion Vlăduțiu, Romulus Vulcănescu, dintre cei care nu se mai află printre noi, apoi Al. I. Amzulescu, Iordan Datcu, D. Pop, Ion Taloș și alții (scuze pentru inevitabilele omisiuni, dar cei care sunt în profesie îi cunosc bine pe „ctitori“), precum și reprezentanți ai generației imediat următoare, a „șaizeceștilor“, și chiar mai tineri.

Sigur că necesitatea elaborării unor istorii ale disciplinei, a unor dicționare de personalități și a unei bibliografii a scrierilor din domeniu s-a impus abia atunci când etnografia și folcloristica se vor fi înfiripat îndeajuns, nu doar ca număr de contribuții, dar și, mai ales, ca substanță, trecându-se de la culegerile întâmplătoare la marile colecții de literatură și muzică populară, și de la comentariile mărunte la marile studii de orientare și de sinteză care le vor marca destinul.

Instrument de lucru pentru a cărui utilitate nu este, cred, nevoie de nici o pledoarie, bibliografia - una bine făcută - stă mărturie mersului disciplinei în timp și reprezintă sprijinul cel

mai prețios pe care autorii de studii particulare sau de sinteze cuprinzătoare îl pot primi în munca lor. Nu e întâmplător faptul că primele „Note bibliografice“, care se situează la începutul bibliografiei curente a folclorului românesc, au fost publicate de către S. Teodorescu-Kirileanu, în prima revistă specializată de folclor, de tradiții și artă populară, „Șezătoarea“ (1892-1929), în 1902. Dar e o întâmplare fericit-nefericită faptul că la exact o sută de ani de atunci vede lumina tiparului cel de-al doilea volum din *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc (1892-1904)*, realizată de un grup de cercetători sub conducerea lui Adrian Fochi (1920-1985), același dăruit om de carte care girase și primul volum, *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc I (1800-1891)*. Cuvânt înainte de MIHAI POP. Prefață de A. FOCHI, Editura pentru Literatură, București, 1968, XVI+739 p.

Teoretic, principiile elaborării unei bibliografii a folclorului românesc fuseseră formulate, cu 20 de ani înainte de apariția primului volum, de Mircea Tomescu în studiul *Bibliografia folclorului românesc* apărut în primul și unicul număr al revistei „Cercetări folclorice“ (1947). Adrian Fochi elabora, la începutul muncii de despuiere a materialelor din biblioteci și arhive, un *Proiect pentru schema de clasificare a „Bibliografiei generale a etnografiei și folclorului românesc“*, apărut în „Revista de folclor“ nr. 1-2, 1960. Schema ca atare se regăsește în sumarul primului volum și este respectată întocmai și în cel de-al doilea, cuprinzând următoarele capitole mari: „I. Generalități“; „II. Etnografie“; „III. Demografie și antropologie“; „IV. Artă plastică populară“; „V. Folclor“; „VI. Acțiuni de valorificare a etnografiei, artei populare și folclorului“; „VII. Folclor străin“. Făcând dosarul receptării primului volum, Adrian Fochi nota cu satisfacție, în „Cuvânt înainte“ la vol. II, scris în 1978, că volumul întâi s-a bucurat de 8 recenzii favorabile, care confirmau astfel că „principiile de alcătuire a bibliografiei noastre nu trebuie să se modifice în continuare, că ele satisfăceau exigențele actuale ale cercetării...“. Pentru informarea bibliografilor de mai târziu, menționez că o nouă recenzie a fost semnată de noi, în revista „Argeș“ nr. 9 (40), 1969, dar prin nu știu ce meandre redacționale, cartea i-a fost atribuită lui Gheorghe Vrabie (!), încercările mele de a repara greșala lovindu-se de formula națională „las’ că merge și-așa“!

Întinsă pe o perioadă de 91 de ani, bibliografia din 1968 cuprindea 8.330 de titluri, în vreme ce în numai 13 ani (1892-1904) s-au înregistrat nu mai puțin de 12.430 de intrări care ilustrează convingător „saltul ce s-a produs în munca folclorică din țara noastră în perioada de care vorbim. Interesul pentru cultura populară în general, ca și pentru folclor în special - constată Adrian Fochi - atinge acum cote nebănuite și se constituie într-o direcție nouă de cercetare, ce se va vedea mereu mai îndreptățită să-și caute drumuri teoretice proprii și metode adecvate, până la autonomizarea sa ca știință independentă“.

Din păcate, din nefericire putem zice, această imensă oglindă retrovizoare care captase cu o fidelitate ce nu poate fi pusă nici un moment sub semnul întrebării tot ce se scrisese și se publicase în presa românească despre cultura populară în întregul ei a rămas timp de câteva decenii (din 1978) în manuscris (dactilogramă). În reconstituirea „anilor negri“ care au urmat depunerii manuscrisului pregătit pentru tipar la Editura Științifică, Iordan Datcu identifică chiar persoana, fără a-i da numele („un redactor ... înlăturat de la Biblioteca Centrală de Stat“), care vrând să-și arate „principialitatea comunistă“ a masacrat volumul „compromițând

astfel apariția lui“. Din punctul de vedere al istoriei culturii românești din ultimele decenii ale dictaturii este mai puțin important numele scleratului sau nefericitului care aplicase din convingere sau din teamă „linia justă a partidului“. Ar fi însă extrem de instructiv să vedem în ce sens se îndreptase „vigilența“ redactorului (și nu mi se pare imposibil ca acum, după tipărirea volumului, ca prin miracol, exemplarul de editură, pierdut, ni se spune, să iasă la iveală), pentru a putea reconstitui „canonul“ oficial care se aplica, iată, și unei lucrări științifice de informație, care, s-ar zice, lasă loc cu greu ingerințelor ideologicului. Pe de altă parte, nu trebuie uitată nici conjunctura imediată, faptul că Institutul de Etnografie și Folclor, sub egida căruia se lucra la „Bibliografie“, se afla în subordinea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, devenit ulterior Consiliul Culturii și Educației Socialiste, conducerea noului Institut de Cercetări Etnologice și Dialectologice, care îngloba, din 1974, și Centrul Național de Îndrumare și Valorificare a Creației Populare, fiind asigurată de activiști culturali, mult mai puțin interesați de cercetarea fundamentală, ale cărei baze fuseseră puse în timpul directoratului lui Mihai Pop, pensionat în 1978. Dar nici după 1990, când Institutul a revenit la Academie și și-a reluat sarcinile de cercetare, recuperarea „Bibliografiei“ existente, pregătită pentru tipărire de Adrian Fochi sau rămasă în fișe, n-a ocupat locul cuvenit între prioritățile instituției academice post-decembriste.

A fost nevoie de tenacitatea unui experimentat „recuperator de cultură“, editorul și folcloristul Iordan Datcu și de înțelegerea superioară a istoricului literar, folcloristului și directorului de editură I. Opreșan pentru ca acest volum II din *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc (1892-1904)*, să vadă lumina tiparului la Editura Saeculum I. O., o lucrare, cum s-a spus, „de interes național“.

Adrian Fochi s-a impus în cultura românească din a doua jumătate a secolului al XX-lea printr-o serie de realizări remarcabile, în fruntea cărora stă masivul op *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*, Editura Academiei 1964, 1.106 p., intrată în conștiința publică drept „Miorița lui Fochi“. La fel, se poate spune „Bibliografia lui Fochi“, mai ales după această al doilea volum care dă consistență unui proiect de mare întindere și de lungă durată. Nu trebuie însă uitat nici o clipă, și Fochi însuși ne îndeamnă la aceasta, că o astfel de operă nu poate fi realizată de un singur om (pentru volumul al II-lea au fost parcurse nu mai puțin de 1.410 publicații periodice !), ea fiind rezultatul muncii de ani mulți a unor ample colective de cercetători plătiți pentru aceasta. Numindu-se cu modestie „Redactorul“, Adrian Fochi menționează colaboratorii permanenți din București - Elena Bejat, Dan Bugeanu, Virgil Căndea, Adrian Fochi, Rodica Fochi, Vasile Iliescu, Tatiana Ploeanu, Valeria Trifu, Leopold Voita - și din Cluj - Teofil Bugnariu, Ion Mușlea, Emil Sklenka, și colaboratorii temporari din București - Const. Stîhi-Boos, Polixenia Djamo, Ion Moanță, Radu Răutu - și din Cluj - Emil Micle, Maria Mușlea, Ion Talos, mulți dintre ei, în frunte cu coordonatorul, trecuți în lumea umbrelor. Dar, dacă în astfel de ocazii în teatru se zice „spectacolul trebuie să continue“, cu atât mai mult un asemenea de proiect științific trebuie dus la capăt. În cadre instituționale, cred eu. De altfel, într-un gest de extremă corectitudine și de noblețe, acest al doilea volum publicat de Editura Saeculum I. O. indică, pe foaia de titlu, drept instituții girante, Academia Română și Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu“, în timp ce la primul volum cadrul instituțional era indicat într-o notiță cu petite în subsolul paginii de titlu.

Sigur că, pe măsura înaintării în timp, volumul scrierilor consacrate culturii populare crește exponențial. Munca de bibliografiere este una de regularitate și durată. Ea cere oameni pregătiți, timp și bani. Cere coordonare, disciplină și spirit de sacrificiu, calități care se regăsesc în persoana lui Ion Mușlea care, împreună cu o mână de colaboratori, a acoperit perioada 1930-1955 în *Bibliografia folclorului românesc 1930-1955* întocmită de Ion Mușlea și colaboratorii săi (Laurențiu F. Nemeș, Th. Mihăilescu, Septimiu E. Martin, Ion Mărcuș, pentru anii 1930-1943 și Teodor Onișor, Faragó József, apoi Ion Talos, A. Reischel, A. și Faragó József, Victor Oprișiu, Nicolae Dunăre, pentru anii 1945-1955), publicată, într-o ediție îngrijită și cu un *Cuvânt înainte* de Jordan Datcu, la Editura Saeculum I. O., București 2003, 286 p.

Ion Mușlea (1899-1966) a fost unul dintre echipierii de bază ai lui Adrian Fochi în realizarea primelor două volume ale *Bibliografiei generale a etnografiei și folclorului românesc*, dar până la lansarea proiectului academic el lucrase, la Cluj, la bibliografia curentă, editând, în „Anuarul Arhivei de Folclor“, I - VII, bibliografia pe anii 1930-1943, iar după ce publicația clujană și-a încetat apariția, în „Revista de folclor“ nr. 1-2, 1056 și nr. 1, 1957, bibliografia pe anii 1944-1950 și, respectiv, 1951-1955, în total, cum se vede, 25 de ani de folcloristică românească. Dar ce ani! Războiul, Diktatul de la Viena, mutarea Universității și, implicit, a bibliotecii din Cluj la Sibiu, cu limitarea nedorită a accesului la publicații, sfârșitul războiului, instaurarea puterii democrat-populare, comunismul, proletcultismul etc.

Este de așteptat, aceasta fiind chiar menirea unei astfel de întreprinderi, ca o asemenea lucrare științifică, un inventar obiectiv al scrierilor despre folclor, alcătuit după niște norme riguroase și urmând tipare prestabilite, să reflecte mișcarea de idei din interiorul disciplinei, dar pare mai puțin previzibil ca aceasta să restituie și ceva din tumultul epocii.

Cât privește primul aspect, de notat ar fi faptul că, deși foarte riguros gândită, schema de clasificare a materialului nu e una rigidă, ci una destul de flexibilă, reflectând, în fond, situația de fapt a cercetării. Astfel, de la an la an, s-au adăugat secțiuni noi. În raport cu bibliografia pe anul 1930, în anii următori au apărut secțiunile „Colinde. Folclor religios“, „Magie. Medicină populară. Descânțece“, „Viața satului. Psihologie populară“ și „Geografie umană. Păstorit“; în anii 1933-1934 anumite contribuții sunt grupate sub titlul „Monografii sătești și regionale care cuprind și folclor“, iar în 1936-1937 la capitolul „Magie. Medicină populară. Descânțece“ se adaugă „Mitologia“. După război, în schimb, unele secțiuni dispar, „din lipsă de material“; este cazul, în bibliografia pe anii 1951-1955, diviziunilor privitoare la „Sărbători“, „Colinde“, „Descânțece“, „Magie“, puținele mențiuni fiind reținute, totuși, în capitolul „Diverse“, „atât de criticat pe vremuri“. „Lipsa acestor capitole - comenta discret Ion Mușlea - este grăitoare pentru noua orientare a cercetărilor noastre de folclor“. „Noua orientare“ însemna, în fapt, impunerea unui program clar de ideologizare, de sovietizare a cercetării și în acest domeniu. Rețin, spre exemplificare, poz. 76 din cap. III. **Domeniu, principii, metodă:** Astahova, A. M. *Însemnătatea lucrărilor lui I. V. Stalin despre problemele de lingvistică pentru dezvoltarea științei despre creația populară poetică*. Traducere din rusește ..., în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1 (1952), p. 145-159; poz. 84. *Lucrările lui I. V. Stalin despre lingvistică și însemnătatea lor pentru folclor...*, Idem, 2 (1953), p. 258-259; la fel, poz. 82. Grosu, Mitu. *Concepția sovietică despre folclor*. (rezumat al comunicării ținute la 24 XI 1951), Idem, 2 (1953), p. 247-248. Acum se înregistrează studii, articole și

texte despre „folclorul nou“, despre „cântecele de viață nouă“, despre „partid“ (vezi pozițiile 100, 123, 141, 147, 148, 149 ș. a.). Și acesta era doar începutul!

Cam din locul în care se oprește bibliografia lui Mușlea începe inventarul întocmit de Stelian Cârștean, *Creația populară românească. Lucrări editate de centrele județene ale creației populare (1954 - 2002)*. Colecția „Anotimpuri culturale“ Nr. 3, editată de Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2003, 239 p.

Întocmitorul acestui util instrument de lucru, dr. Stelian Cârștean, unul dintre studenții și doctoranzii favoriți ai Profesorului Mihai Pop, avocat cu căldură în „Argument“, ca unul dintre sprijinitorii fervenți și îndrumătorii competenți ai activității centrelor creației populare din anii '60 - '70 ai secolului XX, pune în relație acțiunea de cercetare, culegere, editare a unor ample segmente ale culturii populare românești prin aceste instituții cu aceea întreprinsă, în cu totul alte coordonate istorico-sociale, de „monografiștii“ din Școala D. Gusti, cu deosebirea că cercetările gustiene erau făcute de profesioniști ai terenului, în timp ce acelea cuprinse în bibliografia 1954-2002 aparțin mai mult unor „amatori“, unor „ne-profesioniști“, activând în cadrul Casei Centrale a Creației Populare și al filialelor ei județene, continuate (din 1990, Centrul Național de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare, condus, până la prematura sa trecere în lumea umbrelor, de Victor Parhon, iar din 2003, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, director Oana Petrică, sub a cărui egidă apare bibliografia pe care o comentăm).

Se poate constata că activitatea „ne-profesioniștilor“ („înțelegem prin acest termen - scrie Stelian Cârștean - nu lipsa de profesionalism a celor implicați, cât faptul că profesia de bază a acestora era, sau este, alta decât cercetarea etnofolclorică“, p. 8) s-a desfășurat, încă de la început, sub îndrumarea sau în colaborare cu profesioniștii cei mai prestigioși din institutele de cercetare și din universități.

Bibliografia 1954-2002 cuprinde nu mai puțin de 634 de titluri, ceea ce înseamnă o „recoltă“ destul de bogată (în medie 12 apariții pe an), la strângerea căreia au trudit sute de folcloriști, etnografi, etnomuzicologi, etnocoreologi, mulți dintre ei reținuți, și astfel investiți cu calitatea de etnolog, tocmai datorită lucrărilor publicate prin casa centrală și casele județene ale creației populare, în cele trei volume din *Dicționarul etnologilor români* de Jordan Datcu. Judecata acestuia, în legătură cu o parte din cărțile inventariate de Stelian Cârștean, este destul de aspră. Citim, astfel, în secțiunea „Instituții“ a *Dicționarului ...*, vol. III, 2001, p. 230, sub „Casa Centrală a Creației Populare“: „A tipărit un număr considerabil de cărți de folclor nou, improvizării pedestre ale unor activiști culturali despre *viața nouă, bucuria, bogăția și tinerețea țării*, despre traiul *luminos* adus de comunism pe meleagurile României“. După ce dă o listă cu câteva zeci de titluri de astfel de lucrări, care susțin, în parte, aprecierile de mai sus (*Bogată și tânără-i țara*, București, 1961; *Bucurie, mândră floare*, Suceava, 1962; *Spune, Argeș, spune tu/Cum a fost și cum i-acu*, Pitești, 1962; *Bucurii de viață nouă*, Brașov, 1963; *Viață nouă, cântec nou*, Oradea, 1964 etc. etc.) autorul notează: „Cititorul contemporan, interesat cumva de aceste falsuri, nu trebuie să apeleze la volume ca acestea citate de noi, ci își poate face o impresie asupra amintitei producții prin studiul doamnei Nicoleta Coatu, un excelent studiu de altfel, *Lirica populară românească cu tematică actuală - clasificarea tematică a variantelor motivice* (1984), structurat pe bibliografia

volumelor tipărite sub egida CCCP⁴. Nu încapă nici o îndoială că multe dintre culegerile de „poezii populare cu tematică actuală“ erau „confectionate“ ad-hoc, de „condeieri“ plătiți pentru aceasta, care răspundeau, „din străfundul inimii“ comenzii ideologice a timpului, elaborând, în acest fel, cu bună știință sau purtați, pur și simplu de valurile vremii, un segment important al culturii oficiale, al literaturii de partid, proiectată la secția de propagandă a CC al PCR. Aceasta cu atât mai mult cu cât Casa Centrală și Casele Județene ale Creației Populare s-au aflat sub controlul direct al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, vectorul esențial al ideologiei și propagandei de partid. Dar nu trebuie ignorată sau minimalizată nici latura pozitivă a fenomenului, subliniată cu *fair-play* de comentator: „Sigur este că au apărut sub egida CCCP și multe cărți de bună ținută științifică, așa cum sunt cele semnate de Aurelian Popescu, V. Cărăbiș, Dumitru Pop, Mihai Pop, Gh. Pavelescu, Zamfir Dejeu, Iosif Herteș, István Almási, Eugenia Cernea, Sigismund Seifert, Gh. Popescu-Județ, Constantin Costea, Emeric Dombi, Tancred Bănățeanu, Nicolae Dunăre, Radu Octavian Maier, Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Dumitru Jompan ș. a.“ (ar fi sugestiv de comparat cu lista lui Stelian Cârștean de la p. 9!).

Oricum, bibliografia lucrărilor editate de centrele județene ale creației populare (dar și de Casa Centrală, respectiv Centrul Național), atestă preocuparea constantă a unui mare număr de intelectuali pentru cultura populară românească, tradițională și nouă, iar culegerile și monografiile locale trebuie luate ca documente etnologice de cea mai mare importanță pentru o întinsă perioadă din istoria contemporană a României. Din acest punct de vedere, culegerile și studiile de folclor publicate de instituțiile menționate s-ar înscrie mai de grabă în seria cercetărilor întreprinse, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea de „învățătorii folcloriști“, cadre didactice, preoți, funcționari din mediul rural care s-au nevoit a scoate la lumină „comoara satelor“ lor, „floricelile“, „trandafirii și viorele“ de pe meleagurile natale. E drept că pe contul lor și fără vreo intruziune de la „centru“!

Cele trei „argumente“ prin care Stelian Cârștean își susține utila și valoroasa sa lucrare sunt întrutotul valide: calitatea științifică a multora dintre cercetările realizate, contribuția lor la cunoașterea mai completă a domeniului larg al culturii populare, recunoașterea, astfel, a meritelor incontestabile ale unor harnici, devotați și învățați cercetători care au publicat roadele muncii lor în regia instituțiilor menționate.

Cu volumele editate de Jordan Datcu și cu acela realizat de Stelian Cârștean, bibliografia folclorului românesc începe să se împlinească, dar până la capătul drumului mai sunt câteva etape dificile de parcurs¹.

Notă

¹ Între timp, alte două volume bibliografice au văzut lumina tiparului: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1956-1964*. Ediție îngrijită și prefață de I. Opreșan, Editura Saeculum I. O., București, 2004, 718 p. și *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1965-1969*. Ediție îngrijită și prefață de I. Opreșan, Editura Saeculum I. O., București, 2005.

Nicolae Constantinescu